

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто суперечності процесу реалізації фінансової політики держави в умовах соціально – економічного відтворення.

Contradictions of implementation of state financial policy in social and economic reproduction is considered in the article.

На сьогодні є очевидним, що економічна ефективність фінансової політики держави, її соціальна направленість залежить від переосмислення її концептуальних засад, подолання тих стереотипів, які визначали стратегію та тактику реалізації цілей, а також обґрунтування підходів щодо ролі та місця держави в ринковій економіці.

В сучасній ринковій економіці кожен суб'єкт господарської діяльності знаходиться під постійним впливом, а відповідно в залежності від дії суб'єктивних і об'єктивних чинників. Об'єктивним чинником впливу є дія законів ринку, яка формує поведінку індивідуума в ринковому середовищі. Суб'єктивними чинниками впливу є політика держави і поведінка інших суб'єктів, які намагаються реалізувати власні інтереси. І хоча кожен із суб'єктів розуміє, що існують об'єктивні закони ринку, які він не в змозі подолати в своїй повсякденній діяльності, він намагається їх "обійти" реалізуючи власні суб'єктивні інтереси. В такій ситуації зростає роль держави як загального "контролера" за поведінкою всіх суб'єктів економічної діяльності. Це визначає значення і роль соціально-економічної і фінансової політики держави. Саме остання визначає можливість використання економічних методів і інструментів впливу держави на окремих суб'єктах, намагається використовувати не правові, а економічні чинники впливу.

Однією із головних проблем в процесі реалізації фінансової політики держави є протиріччя між державою і ринком, між суб'єктивним і об'єктивним в процесі соціально-економічного відтворення. Роль держави в ринковому механізмі виявляється у впливі суб'єктивного на реалізацію дії об'єктивних економічних законів через посередництво ринкового механізму. Суперечливість даного процесу полягає в тому, що суб'єкт в особі держави завжди намагається, прагне до максимізації використання дії об'єктивних механізмів ринку. Держава намагається використати дію об'єктивних законів ринку реалізуючи свою соціально-економічну і фінансову політику. Але процес реалізації державної політики, як правило, супроводжується необхідністю реалізації тактичних цілей політики, які не тільки не враховують дію законів ринку, але і суперечать останнім. І хоча стратегічні цілі фінансової політики держави базуються на врахуванні і використанні об'єктивних законів ринку, проте, тактичні, а, відповідно, механізм реалізації фінансової політики держави призводить до загострення суперечності між суб'єктивізмом урядової політики і об'єктивністю функціонування ринку.

Всяка політика є компромісом інтересів, інтересом сторін, які реалізують політику і які є об'єктом даної політики. Розглядаючи фінансову політику держави необхідно виділити деякі аспекти щодо теоретичних засад, її реалізації, місця і ролі в соціально-економічній політиці держави.

Розглядаючи фінансову політику як складову соціально-економічної політики держави необхідно відзначити її особливу роль. Дана особливість полягає у наступному: по-перше, якщо соціально-економічна політика держави носить відносно популістський характер і намагається реалізувати тактичні цілі уряду, її завданням є забезпечення реалізації соціально-економічних інтересів різних верств населення в період реалізації уря-

дових програм, то фінансова політика держави, хоча і спрямована на досягнення загальних цілей соціально-економічної політики уряду в більшій мірі підпорядкована дії об'єктивних законів ринку, а, відповідно, збігається з цілями соціально-економічної політики на довгострокових періодах. По-друге, якщо соціально-економічна політика уряду реалізується за рахунок прийняття адміністративно-законодавчих рішень, то реалізація фінансової політики визначає застосування, перш за все, економічних методів та інструментів. По-третє, цілі соціально-економічної політики визначаються терміном функціонування певного уряду, цілі ж фінансової політики, як правило, визначаються загальноекономічною ситуацією, кон'юктурою ринку та тенденціями економічного розвитку, як на національному так і на світовому рівнях.

Дані відмінності цілей соціально-економічної і фінансової політики держави породжують суперечності в механізмі їх реалізації в програмних документах, які визначаються і реалізуються урядом. Світова практика свідчить, що найбільш успішно розв'язуються дані суперечності в тих країнах, де соціально-економічна політика уряду реально оцінює фінансових стан економіки, а її цілі базуються на реальних показниках економічного розвитку. Ті ж уряди, які намагаються підпорядкувати реалізацію фінансової політики для забезпечення реалізації соціально-економічних програм і не мають відповідного економічного забезпечення постійно стикаються з проблемами дефіциту державного бюджету, відсутності необхідних фінансових ресурсів і інвестицій в економіку. В цій ситуації формується "бюджет проїдання", реалізація якого неминуче призводить до зростання дефіциту, його покриття за рахунок емісії та зростання інфляційних процесів. Намагаючись завоювати прихильність населення, уряд приймає популістські рішення, що не мають під собою реального фінансового забезпечення. Проте в світовій історії відомі приклади, коли уряд іде на прийняття не популярного рішення, скорочуючи соціальну складову бюджету. Так, наприклад, у 1979 році в Англії уряд М.Тетчер скоротив соціальні статті бюджету намагаючись зупинити інфляційні процеси, орієнтуючись перш за все на реальний стан економіки.

На сьогодні існує позиція, що всяка державна політика направлена на реалізацію інтересів держави. На нашу думку, ефективність фінансової політики в першу чергу залежить від того наскільки реалізуються економічні інтереси тих суб'єктів фінансової діяльності, на яких спрямована дія механізму реалізації фінансової політики уряду. Такий підхід є концептуально новим, він полягає в тому, що тільки реалізація інтересів суб'єктів фінансової діяльності України дозволяє реалізувати інтереси держави. Не може бути багаті держави за умови бідності, невизначеності функціонування населення і підприємств. Тому головними стратегічними цілями фінансової політики держави повинні стати: 1) забезпечення фінансової стабільності як головної умови стабільності і перспективності функціонування окремих суб'єктів; 2) визначення стабільних і зрозумілих умов функціонування і взаємовідносин між окремими суб'єктами ринку, включаючи державу; 3) створення вільного конкурентного середовища з рівними правами

і законодавчо визначеними правилами гри для всіх його суб'єктів; 4) фінансове забезпечення умов і створення сприятливого інвестиційного клімату.

Саме перехід до пріоритетності інтересів суб'єктів фінансової діяльності при реалізації фінансової політики держави дозволяє через існуючі фінансові механізми, такі як фіскальний і бюджетний, в найближчий період отримати фінансові результати, які реалізують інтереси держави. Проте за весь період економічного розвитку незалежної України ми бачимо протилежну ситуацію. Уряд, намагаючись через відповідну фінансову політику реалізувати інтереси держави, здійснює заходи які суперечать створенню сприятливого економічного середовища, що суперечить інтересам суб'єктів фінансової діяльності та в кінцевому результаті призводить до загострення соціально-економічних суперечностей в країні.

На сьогодні, на жаль, можна констатувати, що в Україні відбувся перехід від адміністративно-планової системи господарювання, управління, розподілу і використання фінансових ресурсів до системи "адміністративного капіталізму", яка використовує державні структури для реалізації інтересів тих урядових чиновників, що мають доступ до фінансових ресурсів держави. Така ситуація не має нічого спільного з формуванням ринкових відносин і функціонуванням ринкового механізму, який би реалізовував інтереси всіх суб'єктів господарської діяльності. Існує адміністративний перерозподіл управління і використання фінансових ресурсів як держави, так і окремих суб'єктів господарювання, при цьому прибуток отримують ті суб'єкти, в руках яких знаходяться адміністративні важелі. Існуюча практика є економічною передумовою для формування і функціонування тіншового сектора економіки і зростання корупції в державі.

На нашу думку, змінити подібну ситуацію в Україні можливо лише за умов зміни акцентів фінансової політики на пріоритетність реалізації інтересів суб'єктів господарської діяльності. Такий підхід повинен скласти концептуальну основу нової ідеології фінансової політики держави.

Сучасна фінансова політика в Україні піддається критиці за те, що Уряд постійно використовує, так звані, "ручні методи управління економікою". Проте, на нашу думку, нам необхідно більш детально підійти до розгляду такої категорії як "ручні методи управління економікою", оскільки деякі журналісти і політики, не розуміючи сутності питання, голословно піддають критиці окремі дії Уряду і відповідно його фінансову політику.

По-перше, всяка урядова політика має механізм реалізації через застосування "ручних методів управління економікою", які ґрунтуються на використанні певних законодавчих і нормативних актів.

По-друге, доля і роль таких методів у різних економічних системах може бути неоднакова і об'єктивно залежить від ефективності функціонування і впливу ринкового механізму.

Використання адміністративних методів впливу на суб'єктів якщо і необхідно, то тільки в умовах трансформаційних процесів, завдання яких полягає в створенні ефективного ринкового механізму.

Що означає реалізація через фінансову політику держави інтересів, суб'єктів господарської діяльності і населення? Це, перш за все, створення сприятливих умов для функціонування ринкового механізму, реалізації його законів. Саме ринок, через механізми конкуренції, ціноутворення і вільного доступу повинен визначати пріоритети і перспективи кожного суб'єкта господарювання. Держава повинна впливати на суб'єктів через механізм ринку і в цьому демократичність

її політики і відповідність закономірностям розвитку ринкового господарства.

На жаль, на сьогодні в Україні стратегічні цілі програм соціально-економічного розвитку безпечливо визначають "інвестиційно-інноваційний розвиток", "інтеграцію в Європейське співтовариство" та інші, хоча необхідно зрозуміти, що передумовою для реалізації даних процесів повинно стати створення ефективного ринкового механізму з адекватною світовим вимогам і тенденціям розвитку фінансовою системою.

Інша проблема – це процес реалізації інноваційних проектів. Суб'єкти господарської діяльності не зацікавлені у фінансуванні інноваційних проектів, якщо вони отримують прибуток, а якщо вони прибутку не мають то вони не в змозі профінансувати інновації. Так, процес включення в економіку системи інноваційних продуктів і технологій неминуче призводить до реструктуризації економіки, скорочення, або навіть до зникнення окремих галузей і виробництв, що проявляється в банкрутстві і зростанні безробіття.

Ці проблеми, за умови об'єктивної необхідності інноваційного розвитку національної економіки, повинна вирішувати держава. Тобто для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, що особливо важливо за умови інтеграційних і глобалізаційних процесів, держава повинна реалізувати відповідну фінансову політику, складовою якої б стала стратегія інноваційного розвитку. На нашу думку, на сьогодні інноваційний розвиток для України не можливий без реалізації відповідної фінансової політики держави, яка б забезпечила цей розвиток.

Фінансова політика інноваційного розвитку – це комплекс організаційно-правових і економічних заходів з боку держави, які спрямовані на забезпечення реалізації інтересів суб'єктів інноваційної діяльності і стимулюють інноваційні процеси в країні.

Фінансова політика може включати як пряме фінансування інноваційної сфери, так і створення сприятливих умов, тобто стимулювання інноваційної діяльності. Суб'єктами фінансової політики держави можуть бути як державні інститути і підприємства, так і приватні підприємці. Сферою фінансової політики можуть виступати окремі галузі економіки, виробництва і регіони. Особливість фінансової політики, що реалізує інноваційний розвиток, полягає в створенні умов і механізмів, які б стимулювали суб'єктів, що реалізують інноваційний проект до бачення перспектив отримання результату від реалізації інноваційного продукту. Період, що визначає кінцевий етап реалізації готового інноваційного продукту, як правило, суперечить тактичним цілям соціально-економічної і фінансової політики держави і не відповідає економічним інтересам суб'єктів господарювання і населення. Проте держава, якщо хоче мати перспективи бути конкурентною повинна визначати пріоритетом свого розвитку формування інноваційної сфери, інноваційного ринку.

Саме виділення в фінансовій політиці держави складових: фінансування і фінансового стимулювання дозволяє конкретизувати реалізацію цілей інноваційного розвитку національної економіки. Фінансування з боку держави інноваційних проектів визначає використання фінансових ресурсів, управління і контроль за ефективністю їх реалізації. Таким чином інноваційний розвиток національної економіки стає не головним лозунгом, а конкретним, реальним проектом держави. Фінансове стимулювання передбачає створення сприятливих умов з боку держави для тих суб'єктів господарської діяльності і науки, які реалізують інноваційні проекти. У цьому контексті така допомога носить адресний конкретний характер.

Механізм її реалізації може включати економічні, фінансові, пільги, які держава здійснює через окремі адміністративно-нормативні інструменти. При цьому необхідно підкреслити, що термін дії даних пільгових умов повинен бути обмежений і чітко визначений окремим рішенням Уряду. Державна фінансова політика сприяння іннова-

ційним процесам по своїй суті порушує стабільність дії ринкового механізму, але її використання можливе щодо окремих проектів і на окремих періодах економічного розвитку національної економіки.

Надійшла до редколегії 01.09.05

В.І. Грушко, д-р екон. наук, проф.,
К.І. Старовойт, асп.

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто сутність інвестиційної діяльності комерційних банків. Проаналізовано законодавче визначення даного поняття. Запропоновано бачення місця та ролі інвестицій в активах банку.

The economic and juridical essence of banking investment activities is studied. The investment significance in assets structure is investigated.

Прискорення розвитку підприємств різних форм власності, спрямоване на забезпечення стабільного зростання економіки держави, залишається головним завданням сьогодення.

Запорукою щодо його реалізації виступає стабільне функціонування банківської системи країни та здійснення комерційними банками інвестиційної діяльності, зокрема. На жаль, незважаючи на позитивну макроекономічну динаміку останніх років, реальні можливості грошово-кредитної сфери заблоковано впливом великої кількості економічних, політичних та господарських ризиків. За таких умов коректне розуміння та реалізація інвестицій є одним із першочергових завдань банківського сектору економіки держави.

Сучасна економічна наука характеризується великою різноманітністю тлумачення категорії "інвестиції". Так, Б.Л. Луців стверджує, що в сучасній економічній літературі щодо суті інвестицій ще не було широкої дискусії, хоча відмінності у підходах, на його думку, проявляються досить чітко [5]. Часто різниця прямо залежить від мети, що стоїть перед автором. Іноді поняття інвестицій ототожнюють із кредитом та відносинами з ним пов'язаними, споживанням, тощо.

У зарубіжній літературі термін "інвестування" часто трактується як придбання цінних паперів (акцій, облігацій). В Україні інвестиції ідентифікуються з терміном "капітальні вкладення" [6, с.7]

Так, більшість авторів у своїх працях опираються на закон "Про інвестиційну діяльність", або ж визначають їх як капітальні вкладення чи вкладення коштів, не намагаючись дати власне об'єктивне і якомога більш точне визначення даної економічної категорії.

Метою нашого дослідження є осмислення економіко-правової суті інвестиційної діяльності комерційного банку як фінансової ланки економічної системи держави, зокрема. Значення банківської системи для розвитку економіки важко переоцінити, оскільки банки відіграють важливу роль у забезпеченні грошового обігу, у переміщенні капіталів, у наданні можливостей для розвитку суб'єктам підприємницької діяльності, у нагромадженні заощаджень населення з метою підвищення його добробуту. [4, с.5]

Законодавча база визначає правовий статус інвесторів – суб'єктів інвестиційної діяльності, що приймають рішення про вкладення власних, позикових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Законодавство декларує, що всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності і господарювання мають рівні права щодо здійснення цієї діяльності; самостійно визначають мету, напрями, види й обсяги інвестицій; залучають для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів і тор-

гів. Інвестор має право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами і результатами інвестицій, включаючи реінвестиції і торговельні операції на території України [3, с.250].

Чинним законодавством визначено, що об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, у тому числі основні фонди й оборотні активи в усіх галузях і сферах економіки, цінні папери, цільові грошові внески, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Ніхто не має права обмежувати права інвесторів у виборі суб'єктів інвестування за винятком випадків, передбачених законодавством. Так, комерційним банкам заборонено інвестування заходів у сфері виробництва і торгівлі матеріальними цінностями, а також страхування (крім страхування валютних, кредитних і процентних ризиків).

У Законі України "Про банки та банківську діяльність" у термінологічних визначеннях чітко приведено визначення лише кредитної діяльності банку. Щодо інвестиційної діяльності, то законом вказується, що "банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно з нормативно-правовими актами Національного банку України" [1], [2].

Залишається відкритим питання стовно змісту прямих інвестицій щодо діяльності банків. Одночасно законодавство забороняє банкам приймати участь у виробництві. Проте за умови отримання письмового дозволу Національного банку України банківські установи мають право здійснювати інвестиції у статутні фонди та акції інших юридичних осіб. [1]

Спробуємо визначити економічну сутність та місце інвестиційної діяльності банків з позиції функціонування банківської системи.

Комерційні банки операції на ринку в основному здійснюють за рахунок залучених і запозичених коштів. При цьому частка власних коштів така незначна, що комерційному банку досить втратити 8 % своїх активів, як він виявиться на межі банкрутства. Однією з основних причин втрати власного капіталу є неякісний кредитний портфель банку. [4, с.5]

Для запобігання такому розвитку подій здійснюється аналіз балансу банку за трьома напрямками:

- ✓ функціональний аналіз;
- ✓ структурний аналіз;
- ✓ операційний аналіз.

Структурний аналіз належить до найбільш наочних та інформативних етапів оцінки результатів діяльності банку за звітний період. Насамперед він передбачає проведення порівняльного аналізу активів і зобов'язань банку з погляду ризику, прибутковості і впливу на ліквідність.

Для наочності згрупуємо активи банку за ступенем ліквідності. (табл.1)